

NR 42

Frukt och bär på liten lott

De flesta av oss önskar en trädgård eller odlingslott med inslag av frukt och bär. Ju mindre plats vi har på lotten desto viktigare är det att anpassa odlingen till det utrymme vi har. Fruktträd och bärbuskar tar lätt stor plats. Det gäller att från början bedöma hur mycket plats plantorna kan få – på marken och på höjden – och anpassa sorter och odlingssätt.

Äppelträd

Äppelträd är ympade på en grundstam, trädets rötter, som avgör hur stort trädet ska bli, men även hårdighet. Den vanligaste grundstammen är A2 som ger ganska stora träd. Det finns även svagväxande grundstammar som ger mindre träd. Man kan begränsa äppelträdets storlek genom:

- svagväxande grundstammar
- svagväxande sorter
- snedställd odling i häck (sned kordong)
- spaljering eller beskärning
- äldre träd kan formas genom beskärning

Svagväxande sorter som inte blir så stora är James Grieve, Risäter och Discovery. Pelaräpplen växer i huvudsak bara rakt upp och blir måttligt stora när fruktsättningen bromsar tillväxten. Det finns ett flertal sorter som även kan odlas i stor kruka.

Päronträd blir i allmänhet mycket stora, men det går att få dem hanterliga genom att spaljera mot vägg eller plantera dem som häck som klipps tillbaka hårt.

Bland plommonen finns sorter som inte blir så stora, Experimentalfältets sviskon och 'Csar' är relativt svagväxande med smala kronor. Flera sorter, som den tidiga 'Komet' kan även odlas i buskform. Plommon går även att spaljera mot en vägg.

Persikor och aprikosträd blir inte så stora och går även de utmärkt att spaljera. Allt fler härdiga sorter dyker upp på marknaden. Placera dem helst i sydost eller sydväst läge eftersom gassande södersol gör att de blommar tidigt på våren med risk att nattfrost ödelägger fruktsättningen. Skydda dem genom att täcka med fiberduk eller säckväv.

Sötkörsbär blir stora träd som inte klarar hård beskärning och passar inte i en liten trädgård. Däremot finns flera svagväxande sorter av surkörsbär. De finns både i buskform och som små träd hållas på ca två meters höjd. Bäst anses sorten 'Nordia' vara, men även 'Kirsas' kan prövas för att förbättra pollineringen. Körsbärsbuskar är för det mesta inte ympade utan står på egen rot. En fördel med det är att det kommer nya äkta skott från roten om busken fryser ner eller behöver beskäras hårt.

Inköp av fruktträd

I dag dominerar utbudet av äppelträd på grundstammen A2, vilket ger tämligen stora träd. Det kan vara svårt att få tag på träd som är ympade på svagväxande grundstammar, men i välsorterade trädgårdsbutiker kan de finnas, och de kan även ta hem på beställning. Detsamma gäller spön, unga nyympade träd som ännu inte fått några sidogrenar. Spön används till plantering av frukthäckar och spaljéer.

Krusbär och vinbär

Traditionellt odlar vi krusbär och vinbär i buskform, men i handeln finns också uppstammade exemplar som genom att ett stadigt skott sparas och stöttas med en käpp får växa medan alla andra skott klipps ner. Lågt sittande grenar klipps bort och bara de i toppen sparas. När busken åldras tas stammen bort och en ny stam dras upp. Det finns även färdiga småträd som har en ympad buske upptill.

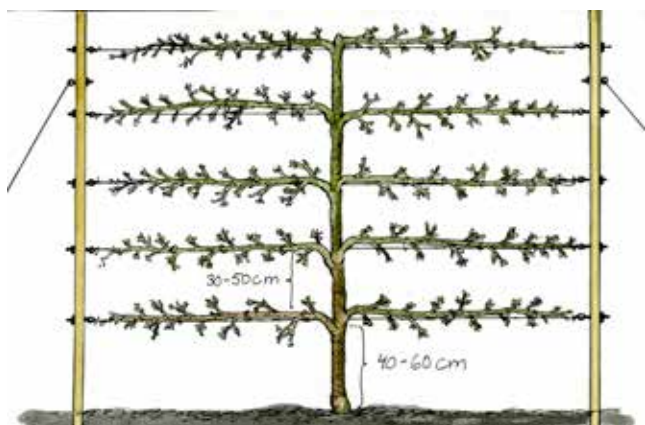
Svarta vinbär har långa och från början ganska smidiga grenar som är lätta att binda upp till en solfjäderformig spaljé. Efter tre till fyra år bör grenarna förnyas, de gamla grenarna tas bort och nya grenar binds upp.

Hallon och björnbär

Hallon kan från år till år anpassas till hur många skott man vill släppa upp eller ha kvar. Styr nya skott genom uppbindning på hösten samtidigt som gamla skott klipps ner. En bra sort som inte blir så hög och inte sprider sig så mycket är 'Haida'. Höga skott kan toppas till 150-175 cm höjd.

Hösthallon blir mer buskiga och lägre än de traditionella hallonen. De blommar och sätter bär på årsskotten och klipps därför ner helt efter skörd. De mognar senare på hösten och många sorter hinner inte bli klara före den första frosten. Därför ska placeras på varm och skyddad plats, i norr kan de odlas i växthus eller odlingsstunnel.

Björnbär med långa slingrande revor ställer krav på sol och värme, vanligen mot en mur eller husvägg. Fäster

Spaljérat fruktträd på liten yta.

man upp dem behöver de inte ta nämnvärd plats från andra växter. Bäst är någon av de taggfria sorterna. Bären kommer på andraårsskotten.

Jordgubbar och smultron

Det går att få plats med några plantor av jordgubbar och smultron även om det är ont om plats. De kan växa som kantväxter, i krukor eller i amplar. Med sina revor kan de också själva finna sig plats bland rosor och perenner.

Staketdruvor

Staketdruvor är enkla att odla mot en husvägg eller ett staket. De är relativt hårdiga men vill ha sol och värme. Vid riklig fruktsättning bör en del klasar tas bort, liksom även skymmande blad. orterna 'Spulga' och 'Sucrife' klarar zon IV och 'Zilga' zon V.

Låt inte växterna "ränna iväg"

Tillväxten hos träd och buskar sker främst i uppåtväxande stam och grenar. Genom att ta bort dessa eller böja ut eller ned dem bromsas tillväxten. Den bästa metoden är klykbeskärning. När en gren delar sig tar man bort den som växer uppåt om man vill hålla nere höjden på trädet och den som växer utåt om trädet skall hållas smalt. Såga aldrig av grova grenar så att stubbar blir kvar i trädet.

Ta kommandot i trädgården!

Genom att regelbundet klippa och beskära träd och buskar kan man hålla nere tillväxten. Beskärs träden under JAS-perioden, (juli, augusti, september), skapas en balans mellan rötter och lövkrona vilket hämmar tillväxten. Vill man ha en starkare tillväxt är tidig vårbeskärning bäst. Gamla träd som vuxit sig stora kan beskäras lite hårdare under en treårs period, men bäst är att forma träden när de fortfarande är unga. Träd som genetiskt är ämnade att bli riktigt stora, som sötkörbär och päronträd kommer alltid att vara för stora för en liten trädgård.

Spaljéera mera

Ett praktiskt och vackert sätt att hålla fruktträd på en behändig nivå är att spaljéera dem mot en vägg. Genom att böja ner uppåtväxande grenar bromsas tillväxten och genom att klippa över knoppar som pekar i önskad riktning formar man trädet. Börja med att sätta upp trådar eller tunna träribbor som grenarna ska fästas mot. Plantera ett spö eller ett träd som förberetts som spaljéträd. Fäst grenarna mot underlaget i önskad form alltefter som de växer. Det går även att forma en häck eller låta dem bilda ett staket runt trädgården. Köp spön, gärna från flera sorter. Plantera med 50 cm avstånd. De kan sättas snett till en sned kordong, böjas och formas till en lepage eller så fäster man grenar rakt ut i 90° vinkel längs kraftiga ståltrådar. Spaljéer, kordongträd och spindelträd behöver en eller två sommarbeskärningar för att korta in felriktade skott och behålla det önskade växetsättet.

Det finns bra beskrivningar på hur man går till väga i beskärningsböcker och på internet.

Odla på terrass, balkong eller i kruka

I en stor kruka, trälåda eller liknande är det möjligt att odla pelarträd, och bärbuskar på balkong eller terrass. Även om skörden inte blir så stor kan den vara till glädje.

Krukodlade växter är alltid känsliga för vinterns temperaturskiftningar. Finns det möjlighet är det bra att förvara dem frostfritt eller linda mattor, bubbelplast eller annat skyddande material runt krukorna.

Köp E-märkta träd och buskar

Håll utkik efter E-plantsmärket när nya växter skall införskaffas. E-planta är en kvalitetssymbol och innebär att växten är certifierade, dvs rensade från plantburna sjukdomar, främst virus. E-märkta fruktträd och bärväxter har odlats under särskild kontroll beträffande växtsjukdomar, sortäktighet och lämplighet att odlas i Sverige.

Björnbär med långa slingrande revor

ställer krav på sol och värme, vanligen mot en mur eller husvägg. Fäster man upp dem behöver de inte ta nämnvärd plats från andra växter, men det gäller att hålla efter rotskott. Bäst är någon av de taggfria sorterna. Bären kommer precis som hos hallon på andraårsskotten.

Jordgubbar och smultron

Det går att få plats med några plantor av jordgubbar och smultron även om det är ont om plats. De kan växa som kantväxter, i krukor eller i amplar. Med sina revor kan de också själva finna sig plats bland rosor och perenner.

Staketdruvor

Staketdruvor är enkla att odla mot en husvägg eller ett staket. De vill ha sol och värme. Vid många klasar bör en del klasar tas bort, liksom även skymmande blad. Sorterna Spulga och Sucrife klarar zon IV och Zilga zon V.